

„Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye pappjai és hívei”

**Firczák Gyula munkácsi püspök
nemzeti és egyházi elkötelezettségének bemutatása
II. Rákóczi Ferenc 1906-os újratemetéséhez kapcsolódó események
alapján**

MAROSI ISTVÁN

Bevezető

A „*Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye pappjai és hívei*” feliratot írták arra az ezüstkoszorúra, amelyet II. Rákóczi Ferenc és társai 1906-os újratemetése alkalmával a Nagyságos Fejedelem koporsójára helyezett Firczák Gyula munkácsi püspök (1836-1892-1912), aki az egyházmegye küldöttségét vezette az eseményen. Csak egy díszes koszorú volt ugyan, de az egész eseménytörténet ennél sokkal többet fejezett ki. Ahogy a korabeli társadalom kezelte ezt az eseményt, ugyanúgy igyekezett ebből a püspök is nemzeti és egyházi téren szellemi impulzusokat generálni többnemzetiségű és területileg eltérő problémákkal szembenező egyházmegyéje számára.

Tanulmányunkban annak bemutatására törekszünk, hogy a görögkatolikus egyház a 19-20. század fordulóján társadalmi elkötelezettségében lojális volt a Magyar Királysághoz, annak ellenére, hogy hívei jelentős részben ruszinok voltak. A görögkatolikus egyház vezetői, különösen Firczák Gyula munkácsi püspök, a századfordulón nem osztották az erőszakos magyarosítás elvét. A püspök is (előbb országgyűlési képviselőként, majd pedig egyházvezetőként) igyekezett tompítani az egyházmegye jelentős részét kitevő ruszinság irányában megnyilvánuló erőszakos magyarosítási törekvéseket. Mindezt azzal a politikai elittel szemben tette, amely nem találta a közös nevezőt az országban lévő nemzetiségekkel, és tevékenységükre méltán volt alkalmazható az erőszakos magyarosítás jelzője.

Továbbá annak bemutatására is kísérletet teszünk, hogy a magyar történelem kiemelkedő személyiségének, II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelemnek az eszméi milyen mélyen hatottak az Északkeleti-Felvidéken élő görögkatolikusokra. A görögkatolikuság megőrizte a fejedelem emlékét két évszázaddal a szabadságharc leverése után is, s az egyházi vezetés megtalálta a lehetőséget arra, hogy ezt a nemzeti integráció eszközévé tegye.

Ennek kifejezésére jó alkalmat szolgáltatott a hamvak hazahozatalának eseménye, s az a közhangulat, amely kialakult az ország egész területén az újratemetéssel kapcsolatban. Az újratemetés, amely alapos sajtóvisszhangot kapott, s lehetőséget biztosított a püspök számára a nemzeti és az egyházi szempontok találkozásának reprezentálására. II. Rákóczi Ferenc személyben ugyanis egy olyan történelmi személyiséget mutathatott be hívei előtt, aki a magyar nemzet jogaiért küzdve nem feledkezett meg a vallási és nemzeti toleranciáról sem. A politikum felé irányított gondolatai pedig a fejedelem szellemiségéből forrásznak, miszerint Rákóczi személyisége magában hordozta egy vallásos és perspektivikusan gondolkodó vezető ideálját.

Munkánk forrásaként a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban (DAZO) őrzött Munkácsi Görögkatolikus Püspökség Iratainak három ügyiratát és a Bendász István hagyatéki iratai között található egyházmegyei körleveleket használjuk fel, melyek a II. Rákóczi Ferenc újratemetésével kapcsolatos eseményekkel foglalkoznak. A levéltári iratok 151-es fondja, a 2. opisz 2370-, 2442-, 2443-as ügyirataiban 116 lap terjedelemben tartalmaz dokumentumot az adott témában. Ezek alapján rekonstruálható az a hangulat, amely az országban és az egyházmegye területén uralkodott a hamvak hazahozatalának időszakában. A forrásokban megjelenik Firczák Gyula püspök Rákóczi-eszméje, s a püspök azon törekvése, hogy a „rodostói remete” szellemiségét átadja a papjai és hívei számára. Az iratcsomag tartalmazza azokat a leveleket, melyeket a főpásztor a papjainak írt; a konkrét ünnepségre vonatkozó gyakorlati tudnivalókat; a szervezőbizottság határozatait; a helyi (ti. egyházmegyei) és a kassai ünnepség részleteit; a hamvak szállításának rendjét és az egyházközségek ünnepi megemlékezéseinek a programjait. Továbbá azt a levelezést, melyet Firczák Gyula folytatott a kassai szervezőbizottsággal a halotti megemlékezésről. Fontos részleteket tudhatunk meg arról az ezüsből készült cserkoszorúról is, melyet a Munkácsi Egyházmegye képviselői helyeztek el kassai dómban felállított ravatalon.

Munkánknak nem a forráselemzés a célja, hanem Firczák Gyula - egykori munkácsi püspök - magyarságtudatának a bemutatása. Erre lehetőséget szolgáltatnak a azon püspök megnyilatkozásai, amelyek Rákóczi és bujdosótársai 1906-os újratemetéséhez kapcsolódnak. Az eszmeiség teljesebb megértése közben megjelenik a püspök nemzeti elkötelezettsége és törekvése, hogy ezt az egyházmegye papjai és hívei számára bemutassa. Nyilvánvalóvá válik számunkra, hogy ez egyfajta tisztelgés a keresztény személyiséggel rendelkező Rákóczi előtt, aki politikailag is képviselte a keleti szertartású keresztények érdekeit, s aki személyes életében keresztény és katolikus elkötelezettségével példaképpé vált a hívő emberek és nemzet számára.

II. Rákóczi Ferenc újratemetése, mint lehetőség a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye sajátos problémáinak a felvetésére

II. Rákóczi Ferenc újratemetését 1906. október 29-én tartották Kassán a Szent Erzsébet-dómban. Miután a Rodostóban száműzetésben élő fejedelem 1735-ben elhunyt, saját kívánságára édesanyja, Zrínyi Ilona mellé temették el a konstantinápolyi jezsuita templomban. Szíve pedig a Párizs melletti Grosbois-ba került, ahol a szabadságharc leverése után menedéket kapott a francia udvartól. A szívét ott őrizték a kamalduli szerzetesek, amíg a francia forradalom idején el nem tűnt.¹ A hamvak hazahozatalának gondolata már a reformkorban megjelent, de csak 1904. március 10-én egyezett meg róla a magyar parlament. Rákóczi és társainak hazahozatalát az országgyűlés 1906. október 24-án hozott törvényével véglegesítette és I. Ferenc József, Magyarország megkoronázott apostoli királya szentesítette a döntést.²

Az esemény igazán megmozgatta a korabeli magyar közéletet, óriási jelentőséggel bírt ez a Magyar Királyság népei számára. Nagy készülődés előzte meg, s kiemelt sajtónyilvánosságot kapott.³ Ebbe az ünneplésbe illeszkedett bele a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye híveinek tisztelgése, melyet a görögkatolikus klérus végig úgy kezelt, mint Rákóczi leghűségesebb népének a hódolatát. A ruszinok részéről is mély tisztelet, történelmi elköteleződés fejeződött ki a fejedelem iránt,⁴ amelynek Firczak Gyula munkácsi püspök szeretett volna minél nagyobb nyilvánosságot adni.

1 Vö. KÖPECZI BÉLA – R. VÁRKONYI ÁGNES: *II. Rákóczi Ferenc*, Gondolat, Budapest, 1976, 418-421.

2 Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6936> (utolsó letöltés: 2016-04-08) 1906. évi XX. törvénycikk: II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társai hamvainak hazahozataláról Ő Felsege attól az érzéstől áthatva, hogy az elődeire hosszú századokon át súlyosan nehezedett ellentétek és félreértések ma már egy végkép letűnt korszak történelmi emlékeit képezik; a nemzetnek ismételtelen kifejezett közóhajára, a király és nemzet kölcsönös bizalmának újabb zálogául II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társai hamvainak hazaszállítását legkegyelmesebben elrendelvén s az országgyűlés mindkét háza e felett érzett hálás örömet nyilvánítván, elhatároztatik, hogy:

1. § II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társainak tetemei hazaszállítatván, országos küldöttségek által ünnepélyesen a kassai székesegyházban, Thököly Imre tetemei pedig a kismárki ágostai hitvallású evangélikus egyház templomában tétessenek örök nyugalomra.

2. § Az 1715. évi XLIX. törvénycikknek 2. és 3. §-ai eltöröltetnek.

3. § A II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társai emlékének megőrzésére felállítandó emlékmű és a hazaszállítás költségeire ötszázötvenezer korona ajánltatik meg, a mely az állami költségvetésben a miniszterelnökség átmeneti kiadásai közt számolandó el s a pénztári készletekből fedezendő.

4. § Jelen törvény rendelkezései semminemű magánjogi következményekkel nem bírnak.

3 Vö. R. VÁRKONYI ÁGNES: *Viszátérés Európába, II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak temetéséről*, in.: Magyar Tudomány, 2006 (10. évf), 1211. — <http://www.matud.uif.hu/06okt/09.html>, (utolsó letöltés: 2016-04-11.)

4 Példa erre a vezérszállási Rákóczi-asztal, amelyen a fejedelem 1703-ban pihent, s amit

A püspök előtt egyéb politikai szempontok is lebegtek, hiszen Rákóczit korának társadalmában a nemzeti önállóság, a szabadság és a szociális problémák elleni küzdelem egyik legnagyobb alakjaként tartották számon. Ezen gondolatok pedig permanensen kapcsolódtak a görögkatolikusok azon törekvéseihez, melyek a 19. század második felében és a 20. század első évtizedében jelen voltak az egyházmegyében. Ezek az eszmék köszöntek vissza a magyar liturgikus nyelvért való küzdelemben,⁵ és a szociális problémák (amelyek elsősorban a ruszinokat sújtották⁶) enyhítésére irányuló törekvésekben is. Ezen folyamatok fényében érthető igazán, miért tulajdonított kiemelt figyelmet az eseménynek a görögkatolikus egyház és Firczák Gyula püspök.

II. Rákóczi Ferenc újratemetéshez kapcsolódó események a Munkácsi Egyházmegyében

Egyházmegyei rendelkezések

Firczák Gyula saját egyházmegyéjében annyira fontosnak tartotta az esemény társadalmi üzenetét, hogy a megemlékezések tekintetében a hivatalos, állami utasításokat is megelőzte rendelkezéseivel. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter 1906. október 16-án kelt 3846. számú rendeletével utasította a püspököt, hogy „*II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társai hamvainak hazahozatal napját, az iskolákra nézve is ünnepé kell emelni... Az ünnepélyeken, melynek neve „Rákóczi ünnepély” legyen, az ifjúság előtt részletesen ismertessék és méltassák II.*

a ruszin család évszázadokig őrzött. – vö.: POPOVICS B.: *Munkács kultúrtörténete a korabeli sajtó tükrében*, Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség, Munkács, 2005, 147kk

- 5 VÖ. VÉGHSEŐ TAMÁS: *Firczák Gyula püspök tevékenysége a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának ügyében*, (jelen kötetben). A magyar görögkatolikus mozgalom történetéhez és a magyar nyelv liturgikus használatának kérdéséhez lásd: VÉGHSEŐ T. – KATKÓ M. Á.: *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez. 1. kötet: 1778-1905*, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2014.; VÉGHSEŐ T.: *Kísérlet egy magyar görögkatolikus püspökség felállítására 1881-ben*, in SOMORJAI ÁDÁM – ZOMBORI ISTVÁN (szerk.): *Episcopus, Archiabbas Benedictinus, Historicus Ecclesiae: Tanulmányok Várszegi Asztrik 70. születésnapjára*, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Budapest, 2016, 315.; VÉGHSEŐ T.: *L'introduzione della lingua ungherese nella liturgia greco-cattolica nei secoli XIX–XX e le sue conseguenze*, in Janusz, Mieczkowski – Przemysław, Nowakowski (szerk.): *Reformy liturgii a powrót do źródeł*, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie - Wydawnictwo, Kraków, 2014, 275.; VÉGHSEŐ T. – TERDIK SZ.: „...minden utamat már előre láttad” *Görögkatolikusok Magyarországon*, Éditions Du Signe, Strasbourg, 2012.; VÉGHSEŐ T.: *A Hajdúdorogi Egyházmegye megalapításának közvetlen előzményei*, in Athanasiana (2013) 35 109-121.; VÉGHSEŐ T.: *Nikolaus Nilles és a magyar görög katolikus liturgia ügye*, in VÉGHSEŐ TAMÁS (szerk.): *Symbolae. A görög katolikus örökségkutatás útjai. A Nikolaus Nilles SJ balálának 100. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2010, 91.
- 6 BRAUN L.: *Az amerikai kivándorlás és Firczák Gyula szereprállása a Hegyvidéki akcióban*, in: Acta Academiae Beregsasiensis. XII. évfolyam, 2. kötet. Beregszász, 2013. 21-29.

Rákóczi Ferenc érdemeit, egyszersmind az ifjúságot nemzetünk nagyjai iránti kegyeletre buzdítani és ekként hazafias érzelmeikben erősíteni törekedjenek... A vidéki intézeteknél, illetőleg iskoláknál az ünnepély napja a Kassán megtartandó nemzeti ünnep napjára teendő.”⁷

A püspök a miniszteri rendeletet megelőzően már az 1906. október 6-i körlevelében rendelte el az egyházmegyei ünneplés követelményeit. A rövid buzdítás után közölte, hogy a hamvak a kassai dómban fognak elhelyezésre kerülni, s hogy az „*egyházmegye területén lévő vármegyei törvényhatóságok... megtették az intézkedéseket. Az illető vármegyék lakossága, közöttük híveink is, küldöttségileg kellő számban képviseltessenek a nagy fejedelemnek megadandó végső tisztességen.*”⁸ A körlevél következő részében részletesen bemutatásra került a klérus részvétele az ünnepségen és az elhelyezkedésük sorrendje az ünnepi menetben, illetve az egyházmegye részéről elhelyezésre kerülő „*cserfaágot ábrázoló ezüstkoszorúról*” is ír ebben a levélben.

A körlevél részletesen leírja a püspöki rendelkezéseket az egyházközségek megemlékezéseire vonatkozóan:

„IV. *Az országos ünnepély tartama alatt f. évi október 27-től 30-ig egyházi középületeink nemzeti zászlókkal díszítendők fel.*

V. *Október hó 29-én d. e. 8 órakor és d. u. 5 órakor egyházmegyénk összes templomainak harangjai félóránig szóljanak és hirdessék a hős fejedelem hánvainak végső nyughelyére való bevonulását és sírbatételét.*

VI. *A nemzeti nagy temetést követő nyolcadik napon, f. évi november hó 5-én ünnepélyes engesztelő szentmiseáldozat mutatandó be a nagy fejedelem lelki üdvéért a egyházmegyém székesegyházában, az összes lelkészetek és zárdák templomaiban, melyen iskoláink tانتestületei és növendékei jelenjenek meg!*

Ezen ünnepélyes szent misére város helyen a hatóságok is meghívandók és arról a hívek a megelőző vasárnap mindenütt értesítendők.

A szent mise után a jelzett napon délelőtt, esetleg délután iskolai ünnepély rendezendő megfelelő alkalmi énekekkel és szavallatokkal.

*Az iskolák igazgatói, tanítói, a felsőbb tanintézetekben egyes kiválóbb tanulók méltaságát a nemzeti hősöknek soha el nem halványuló dicsősségét, hogy a zsenge ifjak kebelében lángra gyújtsák és fokozzák a hazaszeretetet és a király iránti hűség vesztatüzeit.”*⁹

A rendelkezéseket az október 23-án kelt levelében, külön utasítással egészítette ki a „Zemplén vármegye területén lelkészkedő nagytisztelendő papságnak” részére. A vármegye megkeresésére hivatkozva utasítja a papságot, hogy „*Intézkedjenek az iránt, hogy folyó hó 27-én, mikor a hamvak az ország területére érkeznek, továbbá 28-án és 29-én, amikor Budapesten és Kassán a temetés lesz, mindenkor d. e. 9 órakor, templomaink összes harangjai egy óra hosszáig szóljanak, — úgyszintén, hogy e hó 28-án vasárnap éjjel azon községekben, amelyek mellett a hambakat vivő vonat*

7 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2370. ügyirat, 28. lap.

8 Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (IX.) körlevél 6572. sz. rendelete

9 Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (IX.) körlevél 6572. sz. rendelete.

*elhalad, a vonat áthaladásának időpontjában az illető községben lévő templomunk összes harangjai meghúzóssanak.*¹⁰

A rendelkezésekből nyilvánvaló számunkra, hogy a munkácsi püspök a kiemelkedő eseményt igyekezett megfelelő komolysággal és áhítattal megszervezni. Fontosnak tartotta, hogy mind helyi, mind pedig egyházmegyei tekintetben megfelelő lelkületet és figyelmet kapjon az ünnepség. Ha mindezekhez hozzávesszük a megemlékezés és a reprezentáció további részleteit (panachida, koszorú, az egyházmegyei papság nagy létszámú részvétele a kassai ünnepségen stb.), láthatóvá válik számunkra, hogy a Rákóczi-szellemiség és hamvainak újratemetéséhez kapcsolódó eseménysorozat mélyen megérintette a püspököt. S ezzel együtt felmérte az esemény társadalompolitikai vetületét és az ebből meríthető egyházpolitikai lehetőségeket is.

A görögkatolikus klérus részvétele a kassai eseményeken

A Magyar Távirati Iroda (MTI) korabeli híradásai csak a horvát küldöttséget és Drohobeczky Gyula körösi püspököt emelték ki többször is, aki a horvát küldöttség egyik vezetőjeként volt jelen. A többi görögkatolikus egyházmegye püspökét csak a szertartások alkalmával említették. A szertartás leírása szerint „*óriási pompával Fischer-Colbrie Ágost mondta az ünnepi gyászmisét. Celebráltak még Balázs Lajos rozsnói-, Radnay Farkas besztercebányai-, Boromisza Tibor szatmári-, Firczák Gyula munkácsi-, Vályi János eperjesi-, Páry Sándor szepesi- és Drabobechy Gyula horvát püspök.*”¹¹

A híradások keveset írtak külön a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye ünnepségen való részvételéről. A levéltári anyag azonban alapos tájékoztatást ad az egyházmegyei klérus résztvevőinek számáról, a személyekről, a panachidáról¹² és arról az ezüstkoszorúról, amelyet elhelyeztek a kassai temetés alkalmával II. Rákóczi Ferenc ravatalán.

Az 1906. október 29-én Kassára hazahozott hamvak újratemetésén népes küldöttséggel vett részt a Munkácsi Egyházmegye papsága. A püspökön és a káptalan képviselőin túl 32 pap képviselte az egyházmegyét. Az 1906. október 6-i körlevél és az ügyirat egyik melléklete részletesen leírja az asszisztenciát és az ünnepségen a vonulás mikéntjét is.

Az ünnepségre való meghívást Fischer-Colbrie Ágost kassai apostoli adminisztrátor 1906. október 5-én kelt levelében közölte Firczák Gyula püspökkel: „*A magyar nemzet régi hő őhaja, hogy történelmének egyik legdicsőbb alakja, II. Rákóczi Ferenc és bújdosó társainak idegenben porladó hamvai hazai földben leljenek nyughelyet, teljesedésbe megy. A drága hamvakat a kassai székesegyházban az egyház szertartásai mellett való elhelyezése országos jellegű ünnepségek keretében és az egész nem-*

10 Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. október 23-án kelt sorszám nélküli körlevél.

11 Vö. MNL OL K 26-1906-XLI-86 (I)-5313. forrás: http://www.archivnet.hu/politika/ii_rakoczi_ferenc_es_tarsai_ujratemetese.html?oldal=3 (utolsó letöltés: 2013-07-24.)

12 Panachida: görögkatolikus halotti megemlékezés

zet nagyszerűen megnyilvánuló részvétele mellett e hó 29-én fog megtörténni. A hazra nagy fia irányába megnyilvánuló kegyelet, hála és szeretet azonban csak akkor lesz teljes és a nagyfejedelembesz méltó, ha azon a kat(olikus) egyház papsága is, mely a nemzettel mindenkor együttértett... minél nagyobb számban vesz részt...”¹³ A továbbiakban pedig közli a meghívást Firczák Gyula, „mint a régi Rákóczi vármegyék egyik főpásztora”, a székeskáptalan és a papság felé.¹⁴

A meghívásra hivatkozva Firczák körlevélben közölte az egyházmegye papságával a meghívást és delegáció összetételét: „A Kassán megtartandó nemzeti ünnepély programjában papságunknak is hely adatván, 8 vármegyére kiterjedő egyházmegyénk papságát, a székeskáptalan küldöttein kívül, 32 taggal óhajtom képviseltetni, kiket erre külön felhívtam és akik egyházi gyászruhákban öltözve, a folyó hó 29-én reggel 8 órakor a vasúti állomástól induló temetési menetben részt fognak venni.”¹⁵ A levéltári irattanyag a teljes névsort közli, miszerint „A II. Rákóczi Ferencz fejedelem és bujdosó társai hammvainak f.é. október hó 29-én Kassán történő eltemetése ünnepélyére a munkácsi egyházmegye áldozópapjainak képviseletében kiküldetnek:

Bereg vármegyéből: Dudits Endre, Holozsnyay Tivadar, Dudinszky Iván, Kossey Elek, Bacsinszky Mihály, Kalaktovics Bertalan, Fankovics Antal.

Máramaros megyéből: Balogh Mihály, Egressy János, Damjanovics Endre, Balogh Szilárd, Romanecz Vladimír, Bacsinszky István.

Szabolcs és Hajdú megyéből: Rutkay Gyula, Mitrovics Elek, Lengyel Endre, Papp János, Újhelyi Andor.

Szatmár megyéből: Papp Antal, Gönczy Antla, Sereghy Sándor.

Ugocsa megyéből: Rabár János, Koflanovics Bazil.

Ung megyéből: Saxun József, Takács József, Melles Endre, Hegediüs Ágoston, Rákóczi Ferencz. Zemplén megyéből: Miklós. István, Fenczik Nikon, Damjanovics Ágoston, Bányay János, Saxun Izidor, Ihnátó Emil, Csurgovics György.”¹⁶

A 35 fős küldöttség vezetője Mikita Sándor prépostkanonok volt, aki a püspök akadályoztatása esetén a főpásztort is képviselte volna az eseményen.¹⁷

Meg kell említenünk az is, hogy Firczák nemcsak egyházi részről volt aktív tagja az eseménynek. A levelezések között szerepel az Ung megyei közgyűlés határozata, miszerint Ung vármegye küldöttségének tagjaként is jelölték.¹⁸

Firczák két alkalommal is említés tett arról, hogy esetlegesen nem fog tudni részt venni a temetésen. Egy lehetséges római utazásra utalva jelölte ki helyet-

13 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2370. ügyirat, 12. lap

14 Uo.

15 Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (IX.) körlevél 6572. sz. rendelete

16 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2442. ügyirat, 26. lap

17 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2442. ügyirat, 21. lap

18 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2442. ügyirat, 5. lap — Az öttagú bizottság elnöke a főispán, tagjai pedig Lőrinczy Jenő alispán, Firczák Gyula, Kende Péter, Csuha István voltak. Ez is jelzi Firczák jelentős társadalmi elismertségét. A küldöttség egyébként az orsovai fogadási istentiszteletre érkezett. Itt tettek említést arról is, hogy a Perecsenyi járásból 20 földműves vesz részt a kassai temetésen a főszolgabíró vezetésével.

tesként a fentebb említett Mikitát is. A másik alkalom pedig, amikor a panachidáról (halotti megemlékezés) kapcsolatos levelezés történt. A római utazás elmaradásának részleteiről nincs további információ, sem annak körülményeiről, sem pedig annak apropójáról. Csak annyit tudunk, hogy a püspök végülis részt vett a kassai eseményen.

A körlevél arról is tanúskodik, hogy a tervezett program szerint reggel hét órakor gyülekeztek a latin papsággal együtt a kassai dómnál, és fél nyolckor indultak a Klobusiczky utcai díszsátorhoz. A program 20. pontjában a püspök jelzi, hogy a sorrend alapján a kereszt, a növendékpapság, a szerzetesrendek tagjai után és a latin szertartású papság előtt a negyedik helyen foglal majd helyet a menetben a görögkatolikus klérus.

Az elszállásolásra és az ünnepségre vonatkozóan két további levél közöl részleteket, amelyekből kiderül, hogy Csorba Miklós görögkatolikus segédlelkész szervezte a papság elszállásolását. Előző nap érkeztek meg az ünneplésre és az óvodában szálltak meg.¹⁹ A püspök pedig minden bizonnyal a kassai püspök meghívásának tett eleget, aki külön levélben invitálta Firczákot, hogy a püspöki székházban fogadja el a szállásfelajánlást.²⁰

„Cserfaágat ábrázoló ezüstkoszorú”

II. Rákóczi Ferenc újratemetésére Firczák Gyula püspök ezüstkoszorút rendelt, amellyel az egyházmegye különleges tiszteletét kívánta hangsúlyozni: *„A fejedelem ravatalára cserfaágat jelképező koszorút rendeltem meg egyházmegyém címeivel; a koszorú leveleire egyenként lesz bevésve 388 paróchiánk neve, hogy hosszú időn át hirdesse Rákóczi hű népe unokáinak egyházmegyénk papságának és híveinek folyvást tartó hűségét és kegyeletét. Ezért ezen koszorút ünnepélyesen fogjuk a ravatalra helyezni, s azt azután a kassai múzeum fogja megőrizni.”*²¹

Az egyházmegyei levelezésből kiderül,²² hogy a Káptalan 1906. október 17-i ülésén döntött a koszorúról és annak külalakjáról (tervrajzjáról). A tervület döntése értelmében a terveket kartonba vonva a püspöki könyvtárban helyezték el. A tervek további sorsa azonban ismeretlen. Az egyik szentszéki rendeletből tudunk a koszorú feliratáról is. A rendelet szövege szerint: *„Az ezüstkoszorú szalagjára jövő felirat megállapítása. Középen az egyházmegye címe emailírissa (zománcosra).²³ a) a balszalagon jellege és püspök úr Ó Excellenciájának neve az év,*

19 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2442. ügyirat, 36. lap — Csorba Miklós segédlelkész közölte, hogy a görögkatolikus papság az Eperjesi Egyházmegye papjaival lesz elszállásolva a Mária utcai óvodában. 41 katonai ágy volt ott elhelyezve, s a szükséges komfortot is igyekeztek biztosítani.

20 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2442. ügyirat, 41. lap. Ugyanezen ügyirat 43. lapján Firczák válaszlevélben közli, hogy elfogadta a meghívást és az irodaigazgatóval együtt október 28-án „3 óra 23 perckor” fog megérkezni a kassai állomásra.

21 Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (IX.) körlevél 6572. sz. rendelete

22 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2370. ügyirat, 40-45. lap

23 Emailíroz: zománcos, zománccal bevon — vö.: BAKOS, F.: *Idegen szavak és kifejezések*

bó és nap számával. b) a jobb oldali szalagon: Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye papjai és hívei.²⁴

A püspök utólag, december 1-jén adta közre körlevélben²⁵ az erre vonatkozó gyűjtést az egyházmegyében. Az ügyiratban szerepel a vásárlás részletes költségvetése is, mely szerint a koszorú a csomagolással együtt 1667 koronába került, mely elosztva a 388 parókiára 4 korona 40 fillért jelentett. Ezt az összeget egyházközségenként 5 koronára kerekítették fel és a kerületi esperesek feladata volt annak begyűjtése.²⁶

A Nagyságos Fejedelem ravatalára elhelyezett ezüstkoszorút Seligmann Károly ékszerész készítette Budapesten, aki a Magyar Iparművészeti Kamara tagja és József főherceg udvari szállítója is volt.²⁷ A koszorú Bartha Ödön²⁸ országgyűlési képviselő közreműködésével került el postai úton Kassára. Maga a képviselő vette át Budapesten és fizette ki érte a megegyezett összeget. A számlát az egyházmegye később rendezte a képviselő irányába, mint a fentebb említett gyűjtés meghirdetésének dátumából kiderül. Az ékszerész ugyanis november 31-én állította ki az erről szóló nyugtát. A képviselő azonban október 23-án táviratozott a püspöknek, hogy aznap postázta a koszorút a megadott kassai címre (nincs jelölve a cím). A képviselő azzal együtt, hogy a püspöknek a számla kiegyenlítésének tényét megírta, kifejezte meglepettségét, hogy „csekély” szolgálatával hozzájárulhatott „az egyházmegye hazafias tényének megva-

---

szólásra, Akadémiai kiadó, Budapest, 1989, 218.

24 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2442. ügyirat, 26. lap

25 Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (XI.) körlevél 7799. sz. rendelete

26 Vö.: DAZO 151. fond 2. opisz, 2443. ügyirat, 43. lap: „E koszorú költségeinek fedezése végett felhívom Nagyitsztelendőségeket, hogy minden egyes Anyaegyház pénztárából 5 (öt) koronát a jövő, 1907. év elején egyházi látogatást végző kerületi esperes uraknak.”

27 Seligmann Károly a Magyar Iparművészeti Kamara rendes tagja volt. Lásd: http://epa.oszk.hu/01000/01059/00014/pdf/1899_06_magyipmuv_tagjai.pdf (utolsó letöltés: 2013-09-03.)

28 Bartha Ödön, országgyűlési képviselő — „Elemi és középiskolai tanulmányait Szatmáron, Zilahon és Nagykárolyban, jogi tanulmányait az eperjesi jogakadémián és a Budapesti Egyetemen végezte. Miután ügyvédi oklevelet szerzett, Beregszászon folytatott ügyvédi gyakorlatot. Rövid idő alatt vezérszerepre tett szert Bereg vármegye társadalmi és gazdasági életében. A beregvármegyei takarékpénztár és a tiszaujlaki gazdasági bank alapítója volt. Több feltűnést keltő cikkel is fölhívta a kormány figyelmét a rutének megsegítésének szükséges voltára. A Hegyvidéki (Rutén) akció kezdeményezői között is szerepel a neve és tevékeny részt is vállalt benne. Az 1896-os választásokon indult először a bereg vármegyei felvidéki kerületben (Ilosva), ahol függetlenségi programmal országgyűlési képviselőnek választották. 1910-ig megszakítás nélkül ezt a kerületet, majd az 1910-es választásokat követően a nagyszőlősi kerületet képviselte a parlamentben, ahol értékes fölszólásaival hozzájárult sok jogi és közgazdasági kérdés tisztázásához.” forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/Barta_Ödön (utolsó letöltés: 2013-09-03.) forrás: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al906_11b/53.htm (utolsó letöltés: 2013-09-03.)

lósításáboz”.²⁹ A püspök az esemény után örömmel írta válaszlevelében, hogy „*ez volt sorrendben az első, - és a szemtanúk állítása szerint az összes koszorú között is a legértékesebb és legdíszesebb...*”³⁰

Panachida és tisztelgés „a nagy nemzeti hős” ravatalánál

A kassai püspök (Fischer-Colbrie Ágost) meghívásának válaszlevelében és a szervezőbizottság elnökének, Semsey Lászlónak címzett kifejezett kérelmében fogalmazta meg Firczák Gyula az egyházmegye kérését a görögkatolikus szertartás szerinti halotti megemlékezés megtartásáról: „*A nagy nemzeti hős II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékéért egyházmegyém papjai és hívei azon történelmi nevezetességű kijelentése folytán, mellyel őket leghívebb népének nevezte, kétszeresen hálás kegyelettel őrzik. Ezen nagy kegyeletből kifolyólag azon általános óhaj merült fel papjaim és híveim körében, hogy a nemzet nagy halottjának... a görög szertartás szerint is végeztetnénk, rövid, tíz pervig tartó gyászos istentiszteletet.*”³¹

Az udvariassági formulák teljes betartása mellett Firczák levelezésbe kezdett, hogy „*görög rítusunk szerint végzett gyászszertartást*” végezhesen a kassai újratemetésen. A levelezésből kiderül (mint már említettük), hogy Firczák abban az időben Rómába készült, viszont később látjuk, hogy részt vett az eseményen. Azt, hogy ezért szervezte volna át római útját, nem tudjuk sem cáfolni, sem bizonyítani. Az azonban igen nyilvánvaló, hogy a megemlékezést a két észak-magyarországi görögkatolikus egyházmegye megemlékezéseként kezelte,³² nem pedig személyes ambícióként. Amennyiben Rómába kellett volna mennie, az ő képviselője (Mikita Sándor) és az eperjesi püspök (Vályi János) végezte volna a szertartást.

A szertartás engedélyezését Rakovszky Endre főispán október 16-i levelében közölte a püspökkel, aki azt is kifejezte, hogy a „*hazafiúi kegyelet legtisztább forrásából fakadó és már az oknál fogva is feltétlen méltánylást érdemlő amaz óhajítás megvalósítása ellen, ... a rendelkezésre álló idő rövidségében rejlő nehézségek dacára sem egyházi részről, sem a rendező bizottság részéről nincs akadály.*”³³ Még felemelőbbek a kassai püspök szavai: „*Legnagyobb öröömre fog szolgálni az is, hogy a nemzet nagy halottját a görög szertartás imája is fogja kásérni székesegyházamban elkészített nyugvóhelyére, tanúbizonyiságul azon testvéri összetartozásnak, mely a két szertartást a hit egységében és a hazá szeretében egybeforrasztja.*”³⁴

29 Vö.: DAZO 151. fond, 2. opisz, 2370 ügyirat, 40. lap

30 DAZO 151. fond 2. opisz, 2443. ügyirat, 45. lap

31 DAZO 151. fond 2. opisz, 2370. ügyirat, 28. lap

32 A Rákóczi-szabadságharc (1703-1711) a görögkatolikus egyházi uniók (1646, ungvári unió) és Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye felállítása közötti időszak felénél volt. A szabadságharc egyes vélemények szerint az egyházmegye felállításának szándékára is pozitív hatást gyakorolt.

33 DAZO 151. fond 2. opisz, 2442. ügyirat, 14. lap

34 DAZO 151. fond 2. opisz, 2442. ügyirat, 41. lap

A levelek tanúsága szerint a püspök az egyházmegye tiszteletét és szeretetét, a rutén nép elhivatottságát, s a hazafiúi érzést szerette volna ezzel a megemlékezéssel kifejezni. Nyilvánvaló szándéka volt a püspöknek az, hogy ezáltal a nyilvánosság előtt ismételten a figyelem középpontjába kerülhetett a görögkatolikus egyház, s annak magyar és rutén hívei, illetve törekvései egyaránt. A püspök széles látókörét, politikusi érzékét, a görögkatolikus egyházért érzett felelősségét és a szertartás végzésének „politikai jelentőségét” az is mutatja, hogy annak ellenére igyekezett megszervezni a szertartást, hogy esetleges római útja miatt nem volt biztos az újratemetés idején kassai jelenléte.

Az ezüstkoszorúval és a halotti szertartással — Firczák szerint — „*az egykoron általa (ti. II. Rákóczi Ferenc által) vezetett szabadságharcokon tevékeny részt vett fidelissima gens-nek unokái: egyházmegyénknek nagy számmal megjelent papjai és hívei a nagyfejedelem emléke iránt állandóan táplált kegyeletüknek a diadalmenetnek nevezhető körmenetben ... fényes megnyilvánulását adták.*”³⁵

Firczák Gyula görögkatolikus püspök „Rákóczi-eszménye”

A munkácsi püspök a „rodostói remete”, II. Rákóczi Ferenc hazahozatalának a tényét felemelő lelkesedéssel jelentette be papságának: „*A népek és nemzetek sorsát intéző Gondviselés, amely, ha okot szolgáltatunk rá, hatalmas karjával síjt, de azzal fel is emelhet... magához emelte a király szívét, hogy megértse a nemzetnek közel kétszáz éve imáiban foglalt azon hő óbáját, hogy a hontalan bősök, akik legféltettebb kincsünk, hazánk alkotmányos szabadságáért küzdöttek, ismét hazát nyerjenek, hogy a hamvaikat a végső nyugalomra szülőföldjük fogadja kebelébe, melynek hegyeit és rónáit a szabadságért vívott harcokban véruik oly bőven áztatá...*

E nemzeti ünnepen örömmel vesz részt egyházmegyénk is. Rákóczi népe, melyet a nagy fejedelem leghívebb népének nevezett, dédunokáira is örökségként hagyta azt a lángoló szeretetet és törhetetlen hűséget, mellyel a szabadságharcra hazatérő fejedelmet bércei között fogadta és összes csatában híven kísérté. Rákóczi harcainak emléke ma is él híveink szívében, neve ma is varázsigé előttük, mely lelkesítő érzéssel tölti el mindnyájukat...

A szorosabb viszony, mely bennünket a nagy fejedelem emlékéhez fűz, aki híveinket a nemzeti harcok idején leghívebb népnek nevezte, — indokoltta teszi, hogy egyházmegyém papsága nagyobb küldöttséggel vegyen részt a nemzeti ünnepen.”³⁶

Az esemény után kelt levelében felidézte a papságnak az emlékezetes eseményeket, a görögkatolikus papok és hívek részvételét a „*nagy nemzeti bős: II. Rákóczi Ferenc fejedelem földi maradványainak a Kassai dómban*”, végső nyughelyén való elhelyezése alkalmából.³⁷

35 DAZO 151. fond 2. opisz, 2370. ügyirat, 45. lap .

36 Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (IX.) körlevél 6572. sz. rendelete

37 DAZO 151 fond, 2. opisz, 2370. ügyirat, 45. lap. Bendász István hagyatéki irata, a 1906.

Az iratok között található egy rövid, kézírással írt expozészerű szöveg, mely ugyan nincs aláírva és eddig nyomtatásban sem sikerült a nyomára bukanni, de hangvételeben hasonlóságot mutat a püspök megnyilvánulásával és az egész eseménysor összefoglalójaként lehet tekinteni:

„II. Rákóczi Ferencz fejedelem, s bujdosó társai hamvainak hazájukba való hazabozzása, s porladó testiüknek a kassai Dómban leendő eltemetése alkalmából Orsavától Budapestig, s Budapesttől elvonuló temetési menet, s a temetéshez való előkészület, a szeretet lángját gyullasztotta fel Kárpátoktól Adriáig, szőke Duna, s Tisza mentén minden honfi szívében.

A hála és szeretet érzelmei dagasztják szíveinket, ha rád emlékezünk nagy Fejedelem.

S most, midőn hamvaid elvesztett hazádnak drága földjébe nyugodni megtérnek, verseng minden fia e honnak, hogy lerója diadalmas hazatérésed útján, sírod zúrtáig irántad tartozó hálája adóját. Temetésed diadalmenet. - Temetésed feltámadás.

Az ősi munkácsi gör. kat. egyházmegye nemcsak azon általános szeretetből kifolyólag akar temetésedkor kifejezést adni hálája és szeretetének, - mellyel irántad minden honfi viseltet is, - hanem ama benső kapocs által megsokszorosított szeretetért, mellyel viseltettél ezen egyházmegye hívei iránt, mely egyházmegye híveinek összessége mai napiglan Rákóczi népének nevezzi magát, hatványozott szeretetből óhajtja néma koporsód előtt leróni köteles háláját.”³⁸

Ezek a szövegek és az a levelezés, amelyet Firczák Gyula, mint munkácsi püspök folytatott a szervezőbizottsággal, illetve a kassai püspökkel a gyászszertartás végzéséről, világosan tükrözi a mély tiszteletet a fejedelem iránt. Mutatja azt is, hogy mint egyházfő és mint politikus, szoros kapcsolatot vélt felfedezni a ruszin nép magyarsághoz kötődésében, azaz a gens fidelissimának, mint nemzetnek Rákóczihoz kötődése között. Abban az időben a munkácsi püspök volt a ruszinság legnagyobb szószólója, aki kezdeményezéseiben (hegyvidéki akció, szertartási könyvek revideálása stb.) a peremvidéken lévő népcsoport mérsékelt integrációjára törekedett, s ehhez alkalmat szolgáltatott az esemény hangulata és a fejedelem a ruszinsághoz kapcsolható számos kijelentése.

Firczák Gyula körleveleiben többször előtérbe került a két nép (ti. magyar és ruszin) együvé tartozása, „egymásrantsága”. Rákóczi harcai és Firczák kora között közel kétszáz év telt el, s közben Európában lezajlottak a nemzeti államok kialakulási folyamatai, amelyek azonban nem voltak mentesek a nemzetségek közötti feszültségektől. Firczák püspök leveleinek lelkülete is azt sugallja, hogy a Magyar Királyság északkeleti része, a munkácsi püspök egyházilag irányított térség integráns egységet alkotott, amelyben a nemzetségek egymás

---

évi (XI.) körlevél 7799. sz. rendelete

38 DAZO 151 fond, 2. opisz, 2442 ügyirat, 25. lap. Feltételezhető, hogy (1.) ez a szöveg valamely helyi megemlékezés felszólalása lehet, vagyis azokon a megemlékezéseket hangozhatott el, amelyeket a püspök körlevélben előírt papjai számára, (2.) esetleg a hamvak újratemetésén a püspök a görögkatolikus halotti megemlékezéssel (panachida) egyidőben rövid prédikációt is tartott.

mellett élése és a nemzeti sajátosságok megélése biztosított volt. Sőt az is nyilvánvaló volt, hogy esemény alkalmat szolgáltathat az egyházmegye hegyvidéki járásaiban élő ruszinság lojalitásának előtérbe helyezésére is. Ugyanakkor megállapíthatjuk azt is, hogy nem helytálló, s Firczákra nézve akár sértő is lehet az a vélemény, miszerint a századfordulón minden egyházi és politikai vezető magyarosításra törekedett.³⁹ Firczák érveléseiben nem elkendőzi a ruszinság jelenlétét, hanem jogaiknak, szükségleteiknek és eredményeiknek a bemutatására törekedett. Véleményünk szerint Firczák számára Rákóczi személye ezen a téren a területi és nemzetiségek közötti egység szimbóluma, s egyben a felemelkedésért való küzdelem, a nemzeti önállótlanúság és elkötelezettség, a vallási és nemzeti tolerancia, illetve a szabadság legnemesebb kifejeződése volt.

Firczák Gyula számára Rákóczinak a nemzeti tolerancián túl is voltak olyan szempontjai, amelyek lehetővé tették, hogy a történelmi személységet követendő példaként állítsa papjai, hívei s talán önmaga számára is. Tudvalevő, hogy Rákóczi a korának az egyik legvallásosabb politikai alakja volt, aki mind a szabadságharc küzdelmei, mint pedig emigrációjának időszakában keresztény értékekről tett tanúságot és több olyan művet is írt, amely a katolikus lelkeségi irodalom részévé válhatott.⁴⁰ Mindez a fejedelmet vallásos és keresztényi szempontból is vonzó egyéniséggé tette és a vallásos emberek számára is példaként szolgálhatott.

A görögkatolikusok szempontjából fontos szempont az is, amit a fejedelem a valláspolitikájában tanúsított. A vallási türelemmel megelőzte a korát és abban a keleti szertartású egyházakra vonatkozóan pozitív megnyilvánulások jelentek meg. Különösen fontosak számunkra a Munkácsi Egyházmegye vonatkozásában hozott rendeletei, amelyeket a kegyúri jog gyakorlása alapján tett meg. A püspökök kinevezési jogának gyakorlásával igyekezett tekintélyét és gondoskodását biztosítani.⁴¹ Ezzel pedig a Munkácsi Egyházmegye egyik jelentős patrónusaként tartották számon a nép és a klérus körében.

Firczák személyiségében sokszor észrevehetőek Rákóczi vonásai. Mindketten következetesen előtérbe helyezték a szociális szempontokat, a letisztult vallásosságot, a következetes kormányzást, a hitélet gyakorlását és a függetlenségre törekvést az általuk vezetettek szolgálatában. Ezzel is magyarázható, hogy ez az esemény szignifikáns részt képez a püspök által fontosnak tartott nemzeti jelentőségű események rendszerében. Az egyházmegyei levele-

39 Vö. Az ukrán egyháztörténetírás a kiegyezés utáni időszakot a magyarosítás fogalmával azonosítja. Annak ellenére, hogy Firczák személyét szinte minden esetben pozitívan mutatják be. — Пекар, В. А.: *Наруци історії церкви Закарпаття, I*, Місіонер, Рим-Львів, 1997, 88-118.

40 JANKA GYÖRGY: *II. Rákóczi Ferenc, a vallásos fejedelem*, in.: KÓKAI A. (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének XIII. évi közgyűléssel egybekötött tudományos ülésének előadásai*, Nyíregyháza, 2004, 449kk.

41 JANKA GYÖRGY: *II. Rákóczi ferenc valláspolitikája és a keleti keresztények*, in.: Athanasiana, 18, (2004), 133-153. JANKA GYÖRGY: *II. Rákóczi Ferenc, a vallásos fejedelem...* 449kk.

zésekben a Firczákhoz kapcsolható anyagok közül talán csak a millenniumi események és a hegyvidéki (ruszin) akció rendelkezik hasonló terjedelmű és jelentőségű irattanyaggal.

Az egyház és a magyar haza kapcsolata a „ruszinok püspökének” szemszögéből

Rákóczi újratemetésének politikai és szellemi jelentőségét szélesebb kontextusba és tágabb időintervallumban is el lehet helyezni. A ruszin nép integrációja, s ebben a folyamatban a görögkatolikus egyház nemzeti identitásnevelő szerepe jelentős volt. Ezért, mint már többször hangsúlyoztuk, a görögkatolikus egyház tevékenységének elismertetése szempontjából az esemény szerteágazó lehetőségeket rejtett magában.

A 19-20. század fordulójának évtizedeiben lezajlott politikai törekvések idején a görögkatolikus egyház helyzete az északkeleti régióban jelentősen felértékelődött. Ez leginkább azért meglepő, mert ebben az időszakban a kultúrharc mellett egyre nagyobb lett a feszültség a nemzetiségek és a magyar politikum között. S a nemzetiségi problémák nem ritkán vallási színezetet is kaptak.

Firczák Rákóczi újratemetésének eseményéhez kapcsolódva az egyházmegye papsága és a hívei felé is, vagyis saját belső „élettere” felé is megmutathatta a magyar állami vezetés gondoskodását, illetve az ideális fejedelem képét, aki szimbiózisban él és elszánt gondoskodással kötődik népéhez, s küzd a nemzeti identitásért és elismertségért.⁴² Másrészt pedig reprezentálni szeretne volna, hogy van értelme annak a tevékenységnek, amelyet a ruszin nép felzárkóztatási programjaként tartottak számom, tí. a Hegyvidéki akciónak, amelyet eredetileg „Ruszin akció” elnevezéssel illettek. S nem utolsó sorban van értelme az egyházmegye alföldi részen a nemzeti nyelven történő liturgiavégzésért folytatott küzdelemnek is, amely Görög Szeretartású Magyarok Országos Bizottságának célkitűzéseiben ezekben az években újabb lendületet vett.

Firczák számára az egyházmegye hegyvidéki járásaiban lévő nyomor, analfabetizmus és pánszláv veszély sokkal nagyobb súllyal bírt a síksági területek kihívásaihoz képest. Az egyházmegye levelezések jelentős része foglalkozik ezzel a problémakörrel. Maga a „Hegyvidéki (Ruszin) akció” lényege sem pusztán egy segélyezési folyamat volt, hanem egy oktatási és integrálási folyamat.⁴³

42 Firczák korában a hegyvidéki területen a szociális nehézségek napi szintű problémát jelentettek, a pánszlávizmus gondolata és terjedése pedig politikai nehézségeket idéztek elő. Az egyházmegye síksági vidékén pedig a magyar egyházmegyéért és magyar liturgiáért való küzdelem volt a középpontban.

43 BRAUN L.: *Az amerikai kivándorlás és Firczák Gyula szerepvállalása a Hegyvidéki akcióban*, (jelen kötetben), illetve in.: Acta Academiae Beregsasiensis. XII. évfolyam, 2. kötet. Beregszász, 2013. 21-29. MAROSI I.: *A munkácsi görög katolikus egyház kihívásai és a megoldási*

Érdemes felidézni, hogy a munkácsi püspök a millenium kárpátaljai ünneppsorozatának egyik vezéralakja volt,⁴⁴ aki az 1896-os megemlékezéseket arra is felhasználta, hogy a ruszin nép anyagi és szellemi nyomorára felhívja a figyelmet a hegyvidéki területeken. Ennek hatására indult el a 1897-ben a Hegyvidéki (Ruszin) akció, melynek alapító jegyzőkönyve és első akciótérve az „*Emlékirat az északkeleti kárpátok közt és alján élő ruthén nép szellemi és anyagi viszonyainak elősegítése és felvirágoztatása tárgyában*”⁴⁵ címet viselte. Nyilvánvaló, hogy ennek a felzárkóztatási folyamatnak ellenzői is voltak. A programot elsőként vezető Egán Ede miniszteri biztost, a Hegyvidéki Kirendeltség vezetőjét meg is gyilkolták.⁴⁶ Tudvalevő az is, hogy a dualizmus korában az államalkotó nemzet és a nemzetiségek kapcsolata nem minden esetben volt zökkenőmentes. Különösen a ruszin vidéken, ahol maga a nemzetiség is több irányzatra szakadt, s a politikum részéről sokan a pánszláv veszély egyik legjelentősebb hordozóját látták ebben a népcsoportban. Ez sok gondot okozott a magyar nemzethez és államisághoz lojális egyházvezetés számára, hiszen több esetben ezt a nemzetiséget azonosították a görögkatolikus egyházzal és ruszin egyházzal, a püspököt pedig a ruszinok püspökének tekintették. A ruszinok eredetileg a betelepítés (beszivárgás)⁴⁷ során nem rendelkeztek külön értelmiséggel és arisztokráciával, hanem integrációjukat az görögkatolikus klérus vezette.

---

kísérletek Firczák Gyula püspök (1891-1912) tevékenysége idején (Licenciadolgozat), Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar, Közép- és Újkori Egyháztörténeti Tanszék, Budapest, 2010, 80-86.

- 44 Az ungvári várban Firczák Gyula végezte a szent liturgiát. A munkácsi milleniumi megemlékezésen pedig ő prédikált, s ő vezette a delegációt egészen Vereckéig.
- 45 Vö. DAZO 151. fond, 17. opisz, 1522 ügyirat, 1-12. lap tartalmazza a Hegyvidéki (Ruszin) Akció alapítási jegyzőkönyvét, mely „*Felvetett Budapesten 1897. február 4-én a magyarországi Északkelet-Kárpátok között és alján lakó ruszin nép szellemi és anyagi viszonyainak istápolása, elősegítése, s felvirágoztatása módjaitának megállapítása tárgyában.*” A jegyzőkönyvet Firczák Gyula és Hegedüs Béla írták alá. A jegyzőkönyv alapján készült Emlékiratot pedig Firczák Gyula munkácsi püspök, Szaplanczy Miklós, Urányi Imre, Nyerge László, Jónás Ödön, Szentpály Jenő, Perényi Zsigmond báró, Lónyai Sándor, Lónyai János, Nedeczai János, Barta Ödön, Tomcsányi László, Sztáray Gábor gróf, Komjáthy Béla, Hegedüs Béla országgyűlési képviselők írták alá. Firczák a társadalom szociális helyzetének a javítása érdekében össze tudta fogni Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros vármegyék országgyűlési képviselőit, s egy komplex felzárkóztató programot dolgoztak ki, melynek hamar érzékelhetőek lettek az eredményei.
- 46 Szerednye mellett (Kárpátalja, Ukrajna), 1901. szeptember 20-én gyilkolták meg.
- 47 Vö. Bendász István hagyatéki iratai, az 1893. évi (XII.) körlevél 5903. sz. rendelete.
- KRISTÓ GY.: *Nem magyar népek a középkori Magyarországon*, Budapest, Lucidus kiadó, 2003, 101. GYÖRFFY GY.: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, I.*, Budapest, 1963-1998, 539-549. TÓTH I.: *Elég volt az álomból? - Kárpátalja és a ruszinok*, in.: Rubicon, (1990), 1. évf. 5. szám. FONT M.: *Házasságok és hadjáratok - Keleti szláv-magyar kapcsolatok a középkorban*, in.: Rubicon, (10. évf.) 1990, 3. szám, 87. MAROSI I.: *Bereg vármegye Tiszaháti járásának görög katolikusága a Munkácsi Egyházmegye felállításától a Trianon-i döntésig.* (Szakdolgozat), Beregszász, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2008, 22kk.

Firczák számára az 1906-ban lezajlott újratemetési események, s annak egyházpolitikai megjelenítése alkalmat szolgáltatott egy 1903-ban lezajlott „konfliktusban” felvállalt véleményének igazolására is. A konfliktus körülményeit nem ismerjük pontosan, vélhetően valamilyen sajtóorgánumban megjelent publikáció szolgáltathatta rá az alapot. Az egyházmegyei levéltárban található egy ügyirat,⁴⁸ amely Firczák Gyula munkácsi püspök és Tisza István miniszterelnök levélváltását tartalmazza. Kettőjük levelezésében a Nauka-ügy fogalmat használják, s a levelezés jól tükrözi az állami hatóságok részéről a magyarosítási megnyilvánulásokat. A püspök részéről pedig a kiállást a ruszinság integrációjában elért eredmények elfogadtatásáért, s a klérus nemzeti elkötelezettségének az elismertetéséért.

A püspök a miniszterelnöknek írt válaszlevelében fejt ki, hogy megdöbbenéssel veszi azokat a vádakat, amelyeket egyesek szavakból vagy elnevezésekből akarnak levonni, s meghatározni ebből egy nép hazafias magatartását. Felhívja a figyelmet, hogy a Keleti-Kárpátok között élő „*ruthén, vagy magyarorosz nép*”, s annak papjai és tanítói évszázadokon keresztül ragaszkodásukkal és elkötelezettségükkel igyekeztek bizonyítani lojalitásukat. Mindig hűek maradtak a magyar hazához. Ezt jól mutatja vezetőiknek, papjaiknak magatartása. „*Tekintszen be Nagyméltóságod egyházmegyémbe a Hegyvidéktől a rónáig bármely lelkészem hajlékába, sehol sem fog azok családjában más szót hallani, mint a magyart, más szellemet tapasztalni, mint a magyar hazához való tartozandóság és kifogástalan hazaszeretetet szellemét.*”⁴⁹ Ezt a véleményét a püspök Széll Kálmán előző miniszterelnök két idézetével húzza alá, amellyel a (1.) a papok hazafiságát és elkötelezettségét bizonyítja, s (2.) a hegyvidéki hívekről pedig azt mondja: „*az államnak a hű ruténság érdekében kifejtett akciója az egész Európa és a nemzetiségeink előtt fényesen beigazolja azt, hogy amely nép nem valósíthatatlan fantomnak kalandos hajhászásában pazarolja legjobb erőit, hanem nehéz sorsában is becsületes lélekkel nyújtja felénk kezét. Ófelseje áldásos uralkodása alatt szellemileg anyagilag gyarapodhat és a magyarságnál hamisítatlan testvéri érzelmekre, ha kell anyagi támogatásra talál.*” Aztán reagál a püspök azokra a „vádakra”, melyek a Naukát⁵⁰ „rusznyák” néplapnak nevezi. Kiemeli, hogy a miniszterelnök által leírt „rusznyák” név pejoratív, gúnynév. Vagy a latinos ruthént, vagy a magyarorosz, vagy a magyarországi oroszot kell használni. Kérdőre vonja levelében a miniszterelnököt, hogy milyen alapon használja a

48 DAZO 151. fond, 2. opisz, 918. ügyirat, 1-4. lap. Az ügyirat tartalmi leírása: A munkácsi püspök magyarázata Magyarország miniszterelnökének az Ungváron kiadott „Nauka” című ruszin nyelvű lap kiadásával kapcsolatban.

49 Uo.

50 Nauka, Ungvár, 1897. júl. 29.—1921. nov. 20.: a magyarországi orosz nép művelődését szolgáló vallásos társadalmi lap. Megjelent havonta kétszer, 1912-től havonta. Kiadó: Nagy Szent Bazil Társulat, majd az Unió Könyvkiadó. 1913-ban cirill és latinbetűs kiadások jelentek meg. 1915-1919: a Katolikus Népszövetség (g.k.) hivatalos ruszin nyelvű lapja. — vö.: Nauka, in.: Magyar Katolikus Lexikon — <http://lexikon.katolikus.hu/> (Utolsó letöltés: 2016-04-11)

ruszin, rusznyák, illetve ruszinszki, rusznyáczi etnográfiai szavakat, holott az egyházmegyében lévő etnográfiai elnevezések mindig a ruszin, vagy orosz jelzőt használják, s a nép is így nevezi magát.

Kifejezi, hogy tévesen tájékoztatták a miniszterelnököt, hogy a ruszki szó a nagyoroszhoz való kapcsolódást jelenti. Továbbá azt is elmondja, azok resztki ki ezt a népet, akik muszkanak, oroszok nevezik őket, „*amely érzelmeiben magyar*”. „*Híveim, papjaim és tanítóim ismerik és követik intentióimat, mely nem más, mint az, hogy a hegyvidéki ruthén, vagy orosz nép, mely előtt épp oly kedves e hazának röge, mint magyarajku testvére előtt, a magyar nyelvet honpolgári kötelességből és saját javát tekintve minél alaposabban megtanulhassa, hogy nyelvben is megérthesse testvérét a magyart, kivel érzelemben mindig egy volt és egy akar maradni.*”⁵¹

Amikor a korabeli egyház és a társadalom kapcsolatáról beszélünk, elengedhetetlen, hogy szót ejtsünk erről a furcsa jelenségről, vagyis a ruszin-magyar kapcsolat mibenlétéről. Nagy valószínűséggel minden korabeli nemzetiség tekintetében előfordultak ezek a feszültségek, azonban más-más előjelekkel és súlypontokkal. A görögkatolikusok az általunk vizsgált időszakban jelentős számban ruszin nemzetiségűek voltak. Azonban a „ruszinok püspökének” nevezett munkácsi püspökök az egyházmegye felállítása óta (1771) jeles magyar férfiak, kiemelkedő és elkötelezett hazafiak voltak. Firczák Gyula unokabátyját, Popovics Bazilt még háziőrizetben is tartották az osztrák hatóságok, megtorlasként azért a szerepvállalásért, amelyet ő és papjai, illetve papnövendékei vállaltak az 1848-as szabadságharcban.⁵² A püspöki kinevezéseknél minden alkalommal fontos szempont volt a nemzeti lojalitás, amelynek Firczák Gyula is mindenben tekintetben megfelelt.

Firczák elkötelezett magyarságtudatához nem fér kétség. A kinevezésekor (1891) a helyi és az országos sajtóban megjelent újságcikkek, az üdvözlőlapok és levelezések mind arról tanúskodnak, hogy a magyar haza iránti hazafias elkötelezettsége példás volt, s mindez az élete végéig megmaradt. Püspöki tevékenysége idején arra törekedett, hogy az állam számára megfelelő magyarságtudattal, és az egyház, a hit számára pedig megfelelő elkötelezettséggel rendelkező emberek kerüljenek ki a vezetésé alá tartozó alapiskolák, tanítóképzők, kollégiumok, tanítóképzők és a papnevelő intézetek falai közül.⁵³

Fentebb már utaltunk arra, hogy nyelvi és nemzetiségi szempontból a Munkácsi Egyházmegye két területre oszlott. Az alföldi régió az erőteljes magyar elkötelezettségével, a magyar liturgikus nyelvért való küzdelmével problémafelvetésében elkülönült a hegyvidéki területektől. A hegyvidékhez képest

51 DAZO 151 fond, 2. opisz, 918. ügyirat.

52 MOLNÁR F.: *A Munkácsi Egyházmegye 1848-1849-ben, Tanulmányok és kronológia*, Collectanea Athanasiana, I/7., Nyíregyháza, 2014. BENDÁSZ L.: *Az 1848-1849-es szabadságharc és a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye*, KMKSZ, Ungvár 1997.

53 MAROSI I.: *A munkácsi görög katolikus egyház kihívásai és a megoldási kísérletek Firczák Gyula püspök (1891-1912) tevékenysége idején* (Licenciadolgozat), Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar, Közép- és Újkori Egyháztörténeti Tanszék, Budapest, 2010, 33-48.

gazdaságilag és szociálisan is fejlettebb területeknek számítottak. Nyíregyháza, Szatmár, Debrecen, Miskolc, Hajdúdorog és Budapest környéke etnikailag magyar, gazdaságilag pedig fejlettebb volt, így egyházi szempontból nem kellett a magyarságtudat alakítására különösebb erőt összpontosítani.

Firczáknek szembetűnően nagy lelki válsággal és útkereséssel kellett szembenéznie. A társadalmi szempontból bonyolult problémának megoldása egy kívülálló számára nagy nehézségeket jelentett volna. Őt azonban püspökségének kezdetétől befogadta a közössége, amit nem is titkoltak: *„Firczák Gyula püspök úr a mi emberünk volt eddig is. Évek hosszú soraán át köztünk élve, velünk együtt érezve, közösségünk annyira kiismerte és megszerette őt, hogy annyira fájt volna távozása, ha a Gondviselés máshol jelölt volna ki számára a mostaniboz hasonló működési tért... A hivatalos tisztelgés az új püspöknek szólt, de a lelkesedés, az örömmilylvanítások, a fogadás szívessége Firczák Gyulát, a jeles lelki tehetségeekkel ékeskedő embert illették, ki mint papneveldei igazgató, hivatalos kötelemének végzésén kívüül még egy más, egy nem is működése körébe tartozó, de mégis egy erkölcsileg hasznos, nagy és szép hivatást is teljesített, minthogy gondozása alá vette a nemzetiségi kérdés parlagon heverő mezéjét, mely addig csak a testvéri viszály töviseit, de ezeket aztán bőven termette... Ő nemcsak a Munkácsi Egyházmegye fejedelme, de egyszersmind az ungvármegyei polgári társaságnak is tagja, s természetes oszlopa, hivatott vezére.”*⁵⁴

Parlamenti beszédeiben, majd körleveleiben és egyéb megnyilvánulásai-ban is igyekezett előtérbe helyezni a nemzeti tudat mérsékelt kifejezését. Az erőszakosságot nyilvánvalóan elkerülendőnek tartotta, mivel mint politikus és egyházvezető ismerte a ruszinság alapvető érzékenységét, befolyásolhatóságát, s a pánszláv agitáció veszélyét. Nem tartotta szerencsésnek az erőszakosságot a magyar eszme és identitás nevelése tekintetében. A valláserkölcsei oktatás hatékony megvalósítását is leginkább a népnyelven látta megvalósíthatónak. Ezért támogatta az egyházmegye alföldi részein a magyar liturgia ügyét, a hegyvidéki részen pedig az iskolákban nemzetiségi nyelvű oktatást. Az egyházmegyei levéltárban található egyik tanterv szerint külön oktatási program volt kidolgozva a magyar és nem magyar tannyelvű iskolák számára.⁵⁵

Társadalmi megnyilvánulásainak két sarkalatos pontja volt: (1.) elkötelezettnek lenni az egyházhoz és a magyar hazához; (2.) s ezt az elkötelezettséget erősíteni kell, s megteremteni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik az identitás fejlődését. Ezért számos olyan körlevelet írt, amelyben a nevezetes egyházi és polgári alkalmakat, jubileumokat külön püspöki exortációval látta el. Gyakori volt az is, hogy egy-egy állami rendeletet, különösen az oktatásiakat, a körlevélben való közreadásukkal egyidőben megjegyzésekkel, szempontkiemelésekkel, buzdításokkal látta el. Külön kiemelhető az is, hogy a számos tudományos és irodalmi alkotást és egyesületet ajánlott a körleveleiben és ezekhez is kommentárokat, sokszor személyes olvasásélményeket fűzött. Színvonalas és következetes tanítással, a minőségi oktatás megkövetelésével,

54 *Firczák Gyula munkácsi püspök beiktatásához*, in Ungvári Közlöny XIV (1892/18), 1-2.

55 DAZO 151. fond, 2. opisz, 1688. ügyirat, 15, 16, 25. lapok

a papi szeminárium és a tanítóképző színvonalas oktató munkájával azt a célt kívánta elérni, hogy a görögkatolikusok megtalálják helyüket a társadalomban, a nem görögkatolikusok pedig befogadjanak és integráljanak egy nemzetiségi-leg sokszínű és szertartásilag eltérő közösséget.

Mindezek azt mutatják, hogy a politikai elit és a helyi társadalom egyaránt elfogadhatónak és követhetőnek tartotta Firczák szellemiségét, amely megfelelt a társadalmi és az egyházi elvárásoknak egyaránt. Bizonyos helyzetekben (pl. Hegyvidégi akció) maga az állam volt az, amely igénybe vette a görögkatolikus papság népnevelő, adminisztratív és támogatói tevékenységében rejlő lehetőségeket.⁵⁶ A Munkácsi Egyházmegye papsága pedig ezzel az Északkeleti Felvidék társadalmának a legmeghatározóbb tényezőjévé vált a 19-20. század fordulóján.

Konklúzió

„Az ősi munkácsi gör. kath. egyházmegye nemcsak az általános szeretetből kifolyólag akar temetésedkor kifejezést adni hálája és szeretetének, ... hanem ama belső kapocs által megsokszorosított szeretetért, mely egyházmegye híveinek összessége mai napiglan Rákóczi népének nevezi magát...”⁵⁷ Ezek a már fentebb is idézett sorok foglalják össze leginkább II. Rákóczi Ferenc és bújdosó társainak 1906-os újratemetéséhez kapcsolódó politikai, egyházi és nemzetiségi szempontból jelentős üzeneteket a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye számára. A haza nagy halottjainak „hazatérése” megmozgatta az országot is, és minden társadalmi réteg igyekezett megtalálni benne önmagát, leszűrni az abból származó üzeneteket és megfogalmazni a jövőbe mutató társadalmi álláspontokat.

Mindezeknek a lehetőségét értette meg Firczák Gyula munkácsi görögkatolikus püspök is, aki igyekezett az eseményben rejlő adottságokat kihasználni. Egyrészt megfelelően reprezentálta a Munkácsi Egyházmegye, mint az egykori Rákóczi-vármegyék jelentős részét magába foglaló egyházi egység történelmi hűségét. Kifejezte a „gens fidelissima” és a „Vezérlő Fejedelem” között kimondott érzelmi kapcsolat maradandóságát és a társadalmi igazságtalanságok megszüntetéséért folytatott harcban rejlő gondolati egységet. A fejedelem személyét az ideális vezető személyiségeként igyekezett bemutatni, az egyházmegye híveit pedig a nemzeti elkötelezettség gondolatkörében próbálta tartani. Másrészt pedig arra törekedett, hogy ezeknek a gondolatoknak a kontinuitását úgy reprezentálja az egyházmegye és a magyar társadalom számára, hogy abból elismertség, elfogadottság és elkötelezettség forrassojon. Az esemény ugyanis a papság és az egyházmegye hívei számára a lojalitás bizonyítására is alkalmat szolgáltatott. S lehetőséget arra is, hogy megerősítse a munkácsi püspök hivatalának elismertségét és saját nemzeti eltökéltségének bizonyítását.

56 VÖ. BRAUN L.: *Az amerikai kivándorlás és Firczák Gyula szerepvállalása a Hegyvidéki akcióban*, in.: Acta Academiae Beregsasiensis. XII. évfolyam, 2. kötet. Beregszász, 2013. 21-29.

57 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2442. ügyirat, 25. lap

